

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-ווילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה

בלוג מס' 18: ארבע שנים – הפתרון לכמה בעיות

הפעם אני מתכוון להכות שתי ציפורים במכה אחת. נתחיל קודם בהצגת כל בעיה לחוד – ואז אציע את פתרון ה"קסם" שלי לשתיהן.

הבעיה הראשונה עתיקת יומין ויוצרת את סלע המחלוקת-הציבורית אולי הקשה ביותר בנוגע להשכלה גבוהה: מבחן הפסיכומטרי. אין ברצוני להיכנס לפרטי הטענות לכאן ולכאן, אבל אפילו על פי תומכי מבחן זה (גילוי נאות: אני ביניהם) מקדם הניבוי שלו להצלחה בלימודי התואר אינו עובר את ה-50%. כלומר, הוא לא מושלם וסביר להניח שישנם לא מעט סטודנטים שלא מתקבלים לחוג המבוקש שלהם בגלל אי-עמידה ברף הפסיכומטרי הגבוה הנדרש על ידי מחלקות שונות – למרות שאם היו מתקבלים היו מצליחים לא פחות מאלה שכן עברו את הרף. מדוע "כשלו" במבחן? הסיבות מגוונות: לא היה כסף לקורס הכנה; לחץ-עצמי במבחן גורלי עד כדי שיתוק מחשבתי (blackout); מחלה בעת המבחן; ועוד. כרגע, ההצדקה למבחן הפסיכומטרי מזכירה את מה שווינסטון צ'רצ'יל אמר על הדמוקרטיה: "זוהי השיטה הגרועה ביותר – למעט כל האחרות..."

הבעיה השנייה אף היא קשורה לשיטת הקבלה וגם למערכת הלימודים עצמה. על רגל אחת: בגלל השיטה הישראלית המעודדת סיום תואר ראשון בתוך שלוש שנים בלבד – במקום ארבע הנהוגה ברוב העולם (ובכל ארה"ב) – הסטודנטים בארץ נדרשים להחליט על הדיסיפלינה שלהם **בטרם יחבשו את ספסל הלימודים**. לישראלים שגדלו על ברכי השיטה, היא נשמעת הגיונית, אולם על שפתי אחרים – זה מעלה חיוכי גיחוך, שלא לומר, סיבובי אצבע סביב הרקה: כיצד ניתן לצפות שסטודנט יבחר מה מתאים לו לפני שטעם בכלל את המקצוע? האם הייתם מתחננים עם בן-בת זוג בלי להכירו/להכירה (אפילו החרדים נפגשים כמה פעמים בטרם ההחלטה הגורלית). הסיבה לשיטה המוזרה שלנו היא שהזנב מכשכש בכלב: מאחר שהסטודנט הישראלי מתחיל את לימודיו מאוחר יותר מסטודנטים בחו"ל (בגלל הצבא), המערכת "הולכת לקראתו" (לכאורה) בצמצום תקופת הלימודים.

ברם, אליה וקוץ בה. שהרי בשלוש שנות לימוד הדחיסה והעומס כה גדולים שאין כאן תהליך של לימוד אמיתי. (ולוסיף חטא על פשע, רוב הקורסים בארץ מקנים 2 נקודות זכות בלבד – במקום 3 עד 5 בחו"ל; כלומר, מספר הכדורים... סליחה - הקורסים, שהסטודנט מחזיק באוויר הוא רב ביותר.) ומיותר לציין, שהסטודנט הישראלי המצוי גם נאלץ להחזיק את עצמו כלכלית בשנים אלו – דבר לא כל כך שכיח בעולם המערבי.

מה עושים? הפתרון הוא די פשוט: מאפשרים ארבע שנות לימוד תואר ראשון למי שמעוניין בכך – כלומר, מאפשרים פריסה של שכר לימוד על ארבע שנים ומשנים את שיטת הקבלה כדי לאפשר לסטודנטים החפצים בכך, ללמוד בשנה הראשונה "תכנית לימודים כללית".

שוב, כך נהוג בחו"ל. הסטודנט מתקבל על ידי האוניברסיטה ולא על ידי מחלקה זו או אחרת. היא אינה מבטיחה שכל סטודנט יכול להירשם בכל מחלקה הנראית לו בתום שנה א'. כל מחלקה שומרת אחוז מסוים של מקומות למסיימי שנה א' (כללי), אשר יתקבלו למחלקה על פי שקלול של הישגי שנה א' יחד עם הבגרות והפסיכומטרי (למשל, 50% הישגי שנה א', 25% פסיכומטרי ו-25% בגרות) או בשיטה מהפכנית יותר, על פי הישגי שנה א' בלבד. (כמובן, כדי להתקבל למחלקה על הסטודנט בשנה א' לעבור בהצלחה יתרה קורס מבוא אחד או שניים מאותה מחלקה.) ההיגיון לכלול את הישגי השנה הראשונה ברור: מה יכול לנבא טוב יותר סיום תואר בהצלחה מאשר הישגים בתחילת לימודי התואר עצמו?

התוצאות החיוביות יורגשו בשני מישורים. ראשית, סטודנטים יחליטו ללמוד במחלקות אשר החומר באמת מעניין אותם (ואתו הם מסוגלים להתמודד) ולא על פי המלצת השכן או בגלל לחץ מתון של הסבתא. יתרה מכך, במתן אפשרות להתנסות בכמה תחומי עניין, הסטודנטים אף יוכלו לבחור שילוב של מקצוע ראשי ומשני הולם.

שנית, לימודים במשך ארבע שנים מאפשרים הפנמה אמיתית של מיומנויות הלמידה והמחקר. אין להקל ראש בבחשיבותו של הזמן הנדרש לעיכול דרכי חשיבה מחקרית, ביקורתית ואנליטית. אולם מעבר לכך, ישנה נקודה חשובה לא פחות: אם עומס הקורסים מופחת ברבע (במקום עשרה כל סמסטר, עכשיו 7-8), אזי לסטודנט יהיה יותר זמן להקדיש לקריאה ולביצוע העבודות בכל קורס. אם יש דבר אחד המבדיל את הסטודנט הישראלי מעמיתו בארה"ב, הוא חוסר היכולת (זמן!) של הישראלי לקרוא את חומר הלימוד באופן סדיר **במהלך** הקורס – דבר ההופך את הקשר בין הקריאה לבין ההרצאות לעניין מעוכב אם לא מנותק לגמרי. (קרה לי פעם שסטודנט ניגש אלי מיד אחרי המבחן ואמר ללא שמץ של אירוניה או מליצה: "לא ידעתי עד כמה מעניין הקורס שלך עד שישבתי והתכוננתי למבחן לפני יומיים". והוא נכח בכל השיעורים!)

זאת ועוד. אם שכר הלימוד השנתי יופחת ברבע, יקטן גם הלחץ הכלכלי המוטל על הסטודנטים ויתרום, לפחות תיאורטית, ליכולתם להשקיע בלימודים. שלא לדבר על האפשרות של מחלקות שונות לבנות את מערכת הקורסים בצורה יותר רציפה והגיונית, בלי הצורך לדחוס במקביל קורסים שאולי עדיף היה לו נלמדו בזה אחר זה.

אינני ממעיט בבעיות ביורוקרטיות בשיטה דו-מסלולית כזו. כמה מקומות לשמור עבור סטודנטים הלומדים "תכנית כללית" בשנה א'? כיצד לתגמל מחלקות על עומס בקורסי מבוא (שהרי לכאורה כולם יהיו פתוחים לכל סטודנט כזה – או שמא נגביל את הכניסה לקורסי מבוא של מחלקות יוקרתיות רק לאלה שמתקרבים לרף הקבלה)? מה יקרה לסטודנטים אשר בתום שנה א' יוכיחו שהם כלל לא ראויים ללמוד באוניברסיטה?

בסופו של דבר, כך אני מקווה, שיטת הארבע שנות ב.א. תחול על כל מערכת ההשכלה הגבוהה בארץ. ההיגיון והצורך **הפדגוגי** מחייבים. אך בינתיים, מדוע שמוסד זה או אחר לא ייקח את השרביט וירוץ אתו? נדמה, שיהיה בכך יתרון תחרותי לא מבוטל אל מול מוסדות אחרים המאפשרים שלוש שנות לימוד בלבד. בעידן המאופיין בצורך לגמישות בכל המערכות, קצת עצוב לחשוב שדווקא מוסדות להשכלה גבוהה מקובעים באותה שיטה בלתי-רציונאלית מבחינות רבות. ולקינוח, נקודה למחשבה: האוניברסיטה היחידה המאפשרת גמישות בעניין משך תקופת הלימודים היא דווקא הגדולה בארץ – האוניברסיטה הפתוחה. מוסר השכל...

wilzis@mail.biu.ac.il